

تبیین چالش ها و راهکارها در گردشگری (مطالعه موردی شهر بروجرد)

محمد مهر افزون^۱

چکیده

در دنیای کنونی امروزه گردشگری یکی از مهم ترین و پر درآمدترین صنایع در میان جوامع بشری به حساب می آید و این صنعت به لحاظ ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و فضایی نقش مهم و به سزایی در جهت بازدهی و توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور و شهرها دارد. در جهان کنونی گردشگری در زمینه های گوناگون به سبب ترویج آبادانی و سازندگی و همچنین رشد و بالندگی سطح زندگی آینده مردم یک جامعه در بین آحاد کشورهای جهان از اهمیت و منزلت والایی برخوردار است و صاحب نظران و کارشناسان در امر جهانگردی، گردشگری شهری و شهرسازی توجه ویژه ای به صنعت گردشگری در سطح شهرهای کشور دارند. گسترش و توسعه گردشگری نیاز به داشتن زیرساخت ها و جاذبه های گردشگری دارد که در همین راستا بروجرد دارای جاذبه های گردشگری چون منابع طبیعی، تاریخی، زیارتی، اجتماعی و فرهنگی است. جاذبه های منابع طبیعی آن شامل رودخانه ها، دریاچه ها، چشمه ها، آبشارهای طبیعی، جلگه ها، کوهستان ها، اقلیم معتدل و... می باشد و منابع تاریخی و یادمانی آن را سکونت گاههای باستانی، بناهای تاریخی، یادمان های هنری و یادمان شهدا و منابع اعتقادی و زیارتی آن را نظیر زیارتگاهها، امامزاده ها، اماکن متبرکه، مقبره ها و امثالهم در بر می گیرد همچنین آداب و رسوم، آئین های محلی و نیز هنرها و صنایع دستی متنوع محلی از جمله جاذبه های گردشگری شهر بروجرد محسوب می شود. هدف از نگارش این مقاله بیان مبانی نظری، کارکردها تبیین چالش ها و راهکارها در گردشگری بروجرد است و روش پژوهش در این مقاله توصیفی، تحلیلی و پیمایشی و با بهره گیری از مدل ها و تکنیک های برنامه ریزی براساس مدل ماترس SWOT و نرم افزارهای مختلف از جمله GIS و SPSS می باشد. این به صورت کاربردی نگاشته شده است و دیگر هدف از آن شناسایی چالش ها و جاذبه های گردشگری برای ارتقای سطح کیفی و کمی توسعه گردشگری به ویژه شهر مورد مطالعه بروجرد می باشد.

واژگان کلیدی: چالش ها، تنگناها، راهکارها، گردشگری، شهر، بروجرد

^۱ دکترای برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی Mohammad_mehr90@yahoo.com

مقدمه

گردشگری با ارتقای ابعاد کمی و کیفی و با در نظر گرفتن رویکردهای اجتماعی و اقتصادی یکی از مهم‌ترین و عمده‌ترین فعالیت‌های توسعه‌یافتگی در سطح جوامع امروز بشری است. ایجاد مراکز تفریحگاهی و فراغت‌بالی و گسترش فضاهای باز استراحت‌گاهی و تفریحگاهی مدرن با تجهیزات، امکانات و تسهیلات رفاهی و آسایشی مجهز به فناوری‌های به‌روز قطعاً امروزه باید یکی از اهداف عالی و جاری مدیران اجرایی جامعه در حوزه توسعه گردشگری باشد.

در جهان کنونی به لحاظ گسترش اتوماسیون و پیشرفت تکنولوژی در زندگی افراد جامعه جهانگردی و گردشگری یکی از اشکال مهم گذران اوقات فراغت جامعه بشری است و در وضعیت کنونی جوامع فعلی توسعه شهرنشینی بی‌رویه و توسعه زندگی شهری منهای تحولات عظیم فکری، فرهنگی و به‌ویژه زندگی معیشتی مردم شده است که دست اندرکاران و مدیران اجرایی شهر می‌توانند با شناسایی چالش‌ها، مشکلات و تبیین و تدوین معیارها و مؤلفه‌های جاذبه‌های گردشگری مدرن و جامع از طریق توسعه‌ی صنعت گردشگری با اجرای طرح‌های درازمدت و کوتاه‌مدت بصورت تفضیلی بخش قابل توجهی از نیازهای فردی و اجتماعی شهروندان و گردشگران را تأمین کنند.

نگرش مدیران اجرایی شهرها با رویکرد پروسه‌ی فزاینده گردشگری با ارائه کارکردهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، ورزشی و مذهبی با زیرساخت‌های زیربنایی و پروژه‌های چشم‌انداز درازمدت از مهم‌ترین عوامل توسعه راهکارهای گردشگری شهری در شهرهای ایران به‌ویژه شهر بروجرد به سبب پناسیل‌ها و ظرفیت‌های موجود منابع گردشگری است که در این مقاله توصیفی و تحلیلی با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای، مطالعات میدانی و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها ضمن بیان مفاهیم و مبانی نظری، تبیین گردشگری ایده‌آل به تحلیل و تفسیر مطالب کلیدی گردشگری همراه با ارائه‌ی راهکارها و راهبردهای بهینه برای توسعه صنعت گردشگری به‌ویژه توسعه گردشگری شهر بروجرد به سبب داشتن منابع و قابلیت‌های مهم گردشگری پرداخته می‌شود.

کلیات تحقیق

بیان مسئله

در دنیای امروز گردشگری تفکر و اندیشه انسان‌ها را پرورش می‌دهد و بشر را با فرهنگ، سیاست، جامعه، تکنیک و طبیعت‌های نو آشنا می‌نماید و موجب توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اشتغال‌زایی، درآمد‌زایی، دوستی و صلح بین کشورها ارتقای سطح دانش و آگاهی و امثال آنها می‌شود. گردشگری پل ارتباطی بین کشورها و فرهنگ‌های مختلف دور و نزدیک و پیوند دهنده‌ی انسان‌ها و ملت‌ها با یکدیگر است. اما گردشگری در کشور ایران تاکنون نتوانسته جایگاه شایسته‌ای را در سطح بین‌المللی کسب نماید و به اعتقاد نگارنده این فقدان به دلیل عدم قابلیت‌ها و جاذبه‌های تاریخی، طبیعی، فرهنگی و... نیست بلکه می‌توان گفت به سبب عدم مدیریت و نرم‌افزار موجود در این صنعت است که دست‌اندرکاران و دولت‌مردان می‌بایست از سیاست‌گذار کلان این صنعت باشند و بسترهای مناسب را برای رشد پایدار این صنعت گردشگری فراهم نمایند.

امروزه صنعت گردشگری حجم بسیار بزرگی از مبادلات تجاری بین‌المللی را به خود اختصاص داده است و کشورهای در حال توسعه روز به روز در جهت گسترش این صنعت تلاش مضاعفی را انجام می‌دهند اما متأسفانه کشور ایران با توجه توانمندی‌های لازم و این همه جاذبه‌های خدادادی نظیر اماکن تاریخی، طبیعی، مذهبی و تماشایی که در این زمینه‌ها نیز منحصر به فرد می‌باشد تاکنون نتوانسته از راه این صنعت به ویژه در بعد اقتصادی پیشرفت بهینه‌ای را داشته باشد و نیز تا زمانی که در کشور ما درآمدهای نفتی مورد نظر است به صنعت گردشگری نه تنها توجهی نمی‌شود بلکه نادیده نیز گرفته خواهد شد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت و ضرورت روزافزون صنعت گردشگری در جهان کنونی موجب شده است نظر کارشناسان و صاحب‌نظران علوم مختلف انسانی و اجتماعی به خصوص محققان و مدیران اجرایی توسعه شهری را به

خود جلب کند. این صنعت گردشگری اجتماعی و اقتصادی امروزه به اندازه ای مورد توجه مدیران اجرایی شهری، شهرسازی، جهانگردان و شهروندان قرار گرفته است که به عنوان یک قطب بزرگ صنعت توسعه یافتگی پایدار با رویکرد بازدهی خدمات اجتماعی و اقتصادی در میان کشورهای جهان مطرح می شود.

اهمیتی که گردشگری در سرنوشت اقتصادی و اجتماعی کشورها دارد بر هیچ کس پوشیده نیست و از زمانی که این ضرورت و اهمیت به تدریج آشکار شد این صنعت برای شناخت تبیین و تعیین هویت گردشگری با به وجود آوردن سیستمی مدون و صحیح به لحاظ آماری توانست نقش بسیار مهمی در تجزیه و تحلیل مسایل گردشگری به همراه داشته باشد. در این راستا با برنامه ریزی توسعه گردشگری اقدامات مختلفی با در نظر گرفتن و داشتن زیر ساخت های منابع گردشگری برای پیشرفت و افق روشن توسعه یافتگی با اجرای طرح های گردشگری گام های بلندی برداشته شد (علی اصغر رضوانی، ۱۳۷۴: ۱۶).

پس با توجه به اهمیت گردشگری در عصر حاضر بروجرد به لحاظ قدمت تاریخی در میان شهرهای ایران، شهری است باستانی و اسلامی که از روزگاران بسیار قدیم به خاطر طبیعت سحرانگیز، روح انگیز و آب و هوای دل نشین و لطیفش نه تنها مورد توجه مسافرین و حاکمین وقت بلکه زبان زد عام و خاص نیز بوده است ولی متأسفانه در چند سال اخیر این شهرستان با وجود داشتن منابع طبیعی، مناظر و چشم اندازهای لطافت انگیز، اماکن تاریخی و مذهبی متعدد از رشد و توسعه گردشگری مناسبی برخوردار نبوده است.

اهداف پژوهش

هدف کلی از نگارش این مقاله بررسی و تحلیل قابلیت ها و ظرفیت های الگوهای فضایی و طبیعی شهرستان بروجرد برای نیل به گسترش و توسعه گردشگری است که نگارنده تلاش خواهد کرد ضمن

شناسایی چالش‌ها و جاذبه‌های گردشگری برای ارتقای سطح کیفی و کمی توسعه گردشگری بروجرد اهداف و مؤلفه‌های زیر را دنبال کند:

۱. بررسی فضاها و مکان‌های تاریخی، طبیعی، مذهبی، تفریحی، تفریحی، فرهنگی، ورزشی، پارک‌ها و فضاها سبزی بروجرد برای گسترش و توسعه گردشگری.

۲. برنامه‌ریزی مدون برای نیل به اهداف طرح‌ها و برنامه‌ها به لحاظ اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، تفریحی، رفاهی و خدماتی برای ارتقای سطح گسترش صنعت گردشگری بروجرد

۳. شناسایی چالش‌ها، تنگناها، مشکلات، پیشنهادات، ارائه‌ی راهکارها و راهبردها برای توسعه گردشگری بروجرد.

روش تحقیق

این مقاله مبتنی بر روش پژوهشی و توصیفی به صورت کاربردی نگاشته شده است و برای گردآوری و اطلاعات مبانی نظری تحقیق از روش میدانی، کتابخانه‌ای، فیش برداری از کتاب‌ها، مجلات و مقالات علمی و پژوهشی مرتبط به گردشگری صورت گرفته است و همچنین برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به موضوع مورد مطالعه از طرح جامع بروجرد، کتاب شناسی بروجرد، مراکز اسناد و آمار لرستان و شهرستان و مشاهدات میدانی بهره گرفته شده است.

فرضیات تحقیق

باتوجه به مطالعات میدانی که در شهرستان بروجرد در خصوص صنعت گردشگری از شهروندان داخلی و خارجی بوجود آمد فرضیه‌های زیر نیز توسط شهروندان و گردشگران مطرح گردید:

۱. نظریه اینکه بروجرد دارای منابع طبیعی، تاریخی، مذهبی و فرهنگی بسیار غنی است تاکنون برای شناسایی چالش‌ها و مشکلات گردشگری و رشد و توسعه این صنعت اجتماعی و اقتصادی در سطح

مناطق شهرستان گام‌های موثری برداشته نشده است و تفرجگاه‌های طبیعی، تاریخی و مذهبی آن فاقد هرگونه امکانات تفریحی، رفاهی، اقامتی و خدماتی می‌باشد.

۲. با توجه به اینکه شهروندان بروجردی از قدیم الایام مردمانی خوش‌گذران می‌باشند و ترجیح می‌دهند بیشتر مواقع گذران اوقات فراغتشان را در خارج از منزل سپری نمایند تسهیلات، امکانات تفریحی، رفاهی، خدماتی، ورزشی و فرهنگی در حد مطلوب نمی‌باشد.

پیشینه تحقیق

گردشگری پدیده‌ای کهن، تاریخی و همزاد بشر است و ریشه در ذات و طبیعت انسان دارد و از گذشته‌های بسیار دور در میان جوامع انسانی رواج داشته و در بین ملل مختلف به تدریج سیر تکوینی و تکاملی خود را آغاز نموده است. یونانیان و رومیان اولین کسانی بودند که از طریق برگزاری فستیوال‌ها، اعیاد و مناسبت‌های ورزشی و مذهبی در امر گردشگری پیش قدم بوده‌اند و میزبانی بازی‌های المپیک در سال ۷۷۶ قبل از میلاد در روم شاهد این ادعا می‌باشد و به همین دلیل تاکنون به لحاظ اقتصادی و اجتماعی به مرحله‌ی قابل توجهی از رشد و گسترش دست یافته است.

با ظهور انقلاب بزرگ صنعتی در قرون هجدهم و نوزدهم نحوه‌ی زندگی در بریتانیا دگرگون شد و این دوره‌ی تحول صنعتی باعث تولید انبوه، رشد سریع شهرنشینی، مهاجرت روستا به شهر و سختی شرایط کار شد و همین امر سبب اهمیت و لزوم توجه مردم به گردشگری گردید. کشف نیروی بخار، پیشرفت فناوری حمل و نقل و خطوط هوایی، احتساب ثروت افزون‌تر، دسترسی به اوقات فراغت بیشتر و برخورداری از سطح سلامت بالاتر همگی این‌ها در پیشبرد امر گردشگری مؤثر بوده است (سیمین تولایی، ۱۳۸۶: ۴۲). به تعبیر دیگر تحول اساسی در گردشگری را می‌توان با انقلاب صنعتی شناخت که تحول شگرفی در زندگی و بخصوص حمل و نقل به وجود آورد (علی موحد ۱۳۸۲: ۳).

فصلنامه علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری (مطالعه موردی شهر بروجرد) شماره ۱۱، شماره ۱، بهار ۱۳۹۸

مبانی نظری

تعاریف و مفاهیم گردشگری

واژه گردشگری برای نخستین بار در سال ۱۸۱۱ میلادی در مجله ای انگلیسی به نام اسپورتینگ ماگازین «مجله ورزشی» مطرح گردید و در اندیشه های روزگاران گذشته این واژه به معنای مسافرت برای بازدید و تماشا از آثار تاریخی، مناظر و چشم اندازهای طبیعی، لذت جویی و سرگرمی استعمال می شد. واژه توریسم «Tourism» در زبان های انگلیسی، فرانسه و آلمانی بکار برده می شود و در زبان فارسی بصورت مصطلح گردشگری و جهانگردی ترجمه شده است (محلای، ۱۳۸۰: ۳).

به سخن دیگر واژه گردشگر به کسی اطلاق می شود که صرف نظر از کنجکاوای به قصد تفنن و تفریح سفر می کند (Oneill, 2002). بورکارت و مدلیک (۱۹۸۱) گردشگری را سفری کوتاه معرفی می کنند که در آن گردشگر برای سیر و سیاحت به منطقه ای خارج از محل سکونت و کار خود می رود (کاظمی، ۱۳۸۵: ۱۵). برای اولین بار در سال ۱۹۲۵ میلادی کمیته مخصوص آمارگیری مجمع ملل افراد زیر را بعنوان گردشگر قلمداد می نماید:

۱- اشخاصی که با کشتی مسافرت می کنند و در مسیر راه به مدت بیست و چهار ساعت مثلاً در بندری اقامت نمایند.

۲- اشخاصی که برای شرکت در همایش ها، کنفرانس ها، نمایشگاهها، مراسم های مذهبی، مسابقات ورزشی و نظایر آن به کشورهای دیگر سفر می نمایند.

۳- اشخاصی که به منظور بعد اقتصادی، بازاریابی و امور بازرگانی و امثال آن مسافرت می کنند.

۴- اشخاصی که برای تفریح و سرگرمی، هرگونه دلایل شخصی و یا اهداف و مقاصد پزشکی و درمانی و... سفر می کنند (علی اصغر رضوانی، ۱۳۸۵: ۱۶).

بنابراین باید گفت اگر چه گردشگری دارای تعاریف گوناگونی است اما در سال ۱۹۶۴ میلادی سازمان ملل براساس پیشنهاد کنفرانس بین المللی حمل و نقل و گردشگری، گردشگری را «فرآیندی که شخص یا گروهی به منظور تفریح، بازدید از نقاط دیدنی، معالجه، مطالعه، تجارت، ورزش و یا زیارت به

کشوری غیر از کشوری که در آن اقامت دارند، سفر کنند؛ مشروط بر اینکه حداقل مدت اقامت آنها از ۲۴ ساعت کمتر و از شش ماه بیشتر نباشد، تعریف کرده است. «(دبیانی، ۱۳۷۱: ۱۴). یا بعبارت دیگر گردشگری عمل مسافرت کردن و طی مسافت نمودن و رفتن به جایی غیر از مکان همیشگی و متعارف زندگی به منظور تفریح و لذت بردن است، حتی اگر این کار شامل یک جا به جایی کوچک باشد یا این که هدف اصلی از این جا به جایی غیر از تفریح و لذت بردن باشد (صلاح الدین محلاتی، ۱۳۸۰: ۲).

واژگان و اصطلاحات کلیدی در صنعت گردشگری

گردشگری در مفهوم عام و خاص خود دارای تعاریف و اصطلاحاتی است که نهادهای ملی و جهانی و صاحب نظران و کارشناسان این صنعت آنها را به کار می‌برند. با توجه به اهداف و وظایف گردشگری در اینجا به برخی از کاربردی‌ترین و مهم‌ترین اصطلاحات و عبارات گردشگری اشاره می‌شود:

- گردشگر:

گردشگر کسی است که به خاطر انگیزه‌های مختلف و اهداف و نیازهای فراغتی خود به یک یا چند فعالیت تفریحی در فضاهای باز و بسته روی می‌آورد و این فعالیت گردشگری می‌تواند در قالب‌های انفرادی، خانوادگی و گروهی انجام گیرد.

- گردشگاه:

گردشگاه یا تفرجگاه به مکان، فضا یا محوطه‌ای بزرگ یا کوچک چون گردشگاه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و پارک‌ها و فضاهای سبز گفته می‌شود.

- طیف گردشگران:

گردشگران از نظر علایق و انگیزه و ویژگی‌های سنی، جنسی، شغلی و ... به انواع مختلف چون گردشگران سیاحتی، طبیعی، مذهبی، فرهنگی، علمی، فرهنگی، تجاری، ورزشی و ... تقسیم می‌شوند.

- منابع و جاذبه‌های گردشگری:

منابع و جاذبه‌های گردشگری شامل جاذبه‌های طبیعی، مذهبی، فرهنگی، هنری، سیاحتی، علمی، تجاری، ورزشی، بهداشتی، درمانی و ... می‌شود.

● مجموعه گردشگاهی:

به تعدادی از مکان‌ها و تسهیلات گردشگری مختلف گفته می‌شود که از دید مکانی یا عملکردی با یکدیگر همبستگی و پیوستگی نزدیک دارند و به عنوان یک مجموعه واحد استفاده می‌شوند.

● گردشگاه درون شهری:

به تمام فضاها و مکان‌هایی گفته می‌شود که در درون شهر قرار دارند و برای انواع فعالیت‌های گردشگری مورد استفاده قرار می‌گیرند.

● گردشگاه حاشیه‌ی شهری:

به تمام مکان‌ها و فضاهای گفته می‌شود که در نواحی حاشیه‌ای و چسبیده به شهر قرار دارند و برای انواع فعالیت‌های گردشگری مورد استفاده عموم گردشگران و شهروندان قرار می‌گیرند.

● گردشگری حومه‌ای:

به تمام فضاها، محوطه‌ها، روستاها و مکان‌های گفته می‌شود که در نواحی حومه‌ای و دور از شهر قرار گرفته و برای انواع فعالیت‌های گردشگری عموم شهروندان و گردشگران مورد استفاده قرار می‌گیرند.

● تسهیلات و تجهیزات گردشگری:

تسهیلات و تجهیزات گردشگری که برای عموم شهروندان و گردشگران مورد نیاز می‌باشد عبارتند از:

- تسهیلات و تجهیزات ارتباط دور

- تسهیلات و تجهیزات اقامتی و پذیرایی

- تسهیلات و تجهیزات ورزشی و تفریحی

- تسهیلات و تجهیزات حمل و نقل درون شهری و برون شهری

- تسهیلات و تجهیزات رفاهی، درمانی، بانکی، بهداشتی، ایمنی (سعیدینا، مهدی زاده، ۱۳۹۱: ۲۹-۲۸).

فصلنامه علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری (مطالعه موردی شهر بروجرد) شماره ۱۱، شماره ۴۰، بهار ۱۳۹۸

تبیین کارکردها و چالش‌ها و موانع گردشگری

عناصر و جاذبه‌های صنعت گردشگری

جاذبه‌های گردشگری را می‌توان به شیوه‌های مختلف تقسیم‌بندی کرد. این تقسیم‌بندی‌ها حاصل دیدگاه‌های افراد مختلفی است که هر کدام با توجه به دیدگاه‌ها و رویکرد خاص خود به طبقه‌بندی جاذبه‌های گردشگری پرداخته‌اند. «گان» معتقد است که تمام عناصر و اجزای نظام گردشگری به دو گروه عرضه و تقاضا تقسیم می‌شود که تقاضا شامل بازارهای داخلی و بازارهای بین‌المللی و ساکنین محل که از جاذبه‌ها، تسهیلات، خدمات گردشگری استفاده می‌نمایند و عرضه شامل جاذبه‌ها و فعالیت‌ها، تأسیسات اقامتی و دیگر امکانات و خدمات گردشگری می‌شود (جدول شماره ۱).

جدول ۱: نظام عرضه و تقاضای گردشگری از دیدگاه «گان»

ردیف	عوامل تقاضا	عوامل عرضه
	بازارهای بین‌المللی گردشگری	جاذبه‌ها و فعالیت‌ها
	بازارهای داخلی گردشگری	اقامتگاه‌ها
	بازارهای بین‌المللی گردشگری	سایر امکانات و خدمات گردشگری
	استفاده ساکنان محلی از جاذبه‌ها، امکانات و خدمات گردشگری	حمل و نقل دیگر زیرساخت‌های عناصر سازمانی

با علم بر این نکته که هرگاه منابع گردشگری طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و دیگر منابع با امکانات گردشگری همراه گردند به جاذبه تبدیل می‌گردند (ضرغام ۱۳۸۱: ۱۵). جاذبه‌های گردشگری از سوی سازمان جهانی جهانگردی به سه دسته عمده تقسیم می‌گردند:

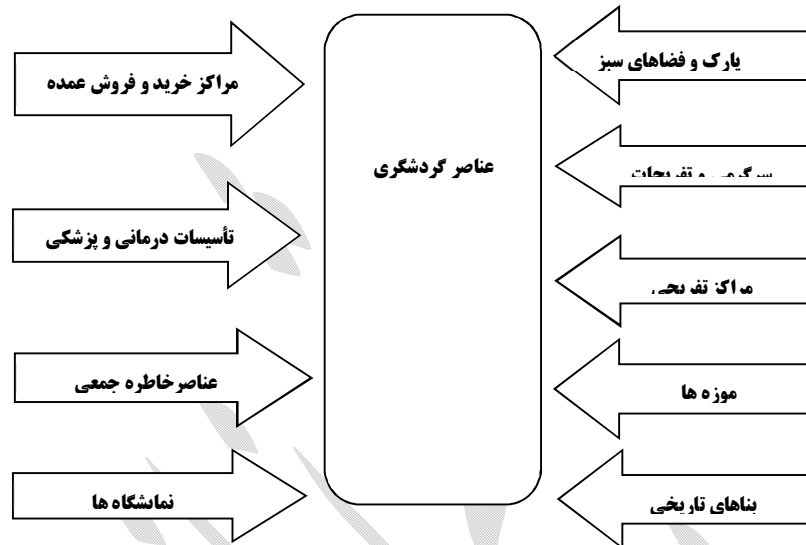
۱. جاذبه‌های طبیعی

۲. جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی

۳. جاذبه‌های ویژه (Inskip, 1991, pp31-1)

با توجه به ماهیت شهرها جاذبه‌های طبیعی کمتری در درون شهرها مشاهده می‌گردد و معمولاً در مورد مناطق شهری به ویژه کلان‌شهرها تنها جاذبه‌های انسان‌ساخت که شامل جاذبه‌های فرهنگی و

تاریخی و ویژه می شود مورد بررسی قرار می گیرند که شکل شماره شکل (۱) به آن ها اشاره می شود.

شکل ۱: عناصر مرتبط با مبحث گردشگری (مآخذ: نگارنده، ۱۳۹۸)

عوامل مؤثر در تقاضای گردشگری

تقاضای گردشگری عبارت است از کل تعداد افرادی که به اماکن گردشگری به دور از وطن خویش سفر می کنند و یا مایل به سفر هستند و هدفشان از این سفر بهره گیری از تسهیلات و خدمات گردشگری می باشد و تقاضای گردشگری شامل تقاضای پنهان، جایگزین و تغییر مسیر داده شده می شود (سیمین تولایی، ۱۳۸۶: ۷۷).

تقاضای گردشگری تا حدود قابل توجهی از نحوه ی عرضه محصولات و خدمات گردشگری تأثیر می پذیرد و در این راستا در حد امکان باید سعی کرد که تعادل مطلوب میان عرضه و تقاضا برقرار گردد. در واقع هرگونه کاهش یا افزایش بیش از حد تقاضا به سرعت باعث زیان غیر قابل جبران اقتصادی و یا افت شدید کیفیت می شود و در نتیجه به کاهش شدید تقاضا در مراحل بعد می انجامد (سعیدنیا، مهدی زاده، ۱۳۹۰: ۶۴).

فصلنامه علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۸

بنابراین عوامل مؤثر در تقاضای گردشگری را می‌توان در دو سطح خرد و کلان بررسی کرد و امروزه روند تحولات رشد و توسعه‌ی گردشگری حاکی از آن است که گرایش کلی تقاضای آن رو به افزایش است و در این مورد عوامل متعدد و مختلفی در سطح کلان دخالت دارند که عبارتند از:

۱. گسترش تسهیلات سیر و سفر و وسایل ارتباطی؛ نقش مثبت گردشگری در توسعه‌ی رفاه اجتماعی، هویت ملی و روابط بین‌المللی.

۲. افزایش نقش اقتصاد گردشگری در توسعه و عمران ملی و منطقه‌ای.

۳. گسترش مشکلات شهرنشینی و رشد نیازهای رفاهی و فراغتی.

۴. بالا رفتن سطح زندگی و افزایش آگاهی عمومی در زمینه‌ی نقش فراغت.

در مقیاس خرد و سطوح پایین‌تر می‌توان عوامل در تقاضای گردشگری را به دو گروه عمده به شرح زیر تقسیم کرد:

۱. عوامل بازدارنده سفر و گردشگری

۲. عوامل تشویق‌کننده سفر و گردشگری

به عبارت دیگر در جدول زیر عوامل مؤثر در تقاضای گردشگری را در سطح خرد می‌توان با جزئیات بیشتری به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:

جدول ۲: عوامل مؤثر در تقاضای گردشگری در سطح خرد

ردیف	نوع عوامل	موارد تقاضای گردشگری
۱	عوامل بازدارنده سفر و گردشگری	- کمبود تسهیلات رفاهی - ناامنی و احساس خطر - هزینه بالای سفر - مشکلات دسترسی - عدم آگاهی از وضعیت مقصد سفر
۲	عوامل تشویق‌کننده سفر و گردشگری	- پیشینه سنت و فرهنگ گردشگری - افزایش در آمد خانواده - پایین بودن هزینه سفر - جذابیت مقصد سفر

مآخذ: نگارنده ۱۳۹۸

اثرات مثبت و منفی صنعت گردشگری

در روزگار گذشته فعالیت های گردشگری در مقیاس جهانی و ملی تا حدود قابل توجهی تحت تأثیر انگیزه ها و منافع گروه ها و طبقات بالادست و کارگزاران سیاسی به ویژه در دوران رواج استعمار و گسترش امپریالیسم صورت می گرفت و توسعه ی گردشگری در جهان با عوارضی چون سلطه ی سیاسی، تحمیل فرهنگی و انحطاط هویت ملی و ارزش های فرهنگ بومی در کشورهای زیر سلطه همراه بود و کمتر به ملاحظات فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی توجه می شد.

بسیاری از مطالعات نشان می دهد که توسعه گردشگری به همراه آثار مثبت خود دارای برخی از اثرات منفی و زیان بار مثل تغییر ارزش های فرهنگی محلی، تشویق مشاغل کاذب، رواج تجمل و مصرف گرایی، تحقیر فرهنگ بومی، توسعه بزهکاری و ... می باشد. بنابراین امروزه یکی از اصول توسعه گردشگری توجه به ابعاد مختلف گردشگری و ارزیابی اثرات مثبت و منفی آن در عرصه های مختلف به منظور آشنایی بیشتر با ابعاد و اثرهای مختلف توسعه گردشگری است که در جدول شماره (۳) زیر به برخی از اثرات مثبت و منفی گردشگری اشاره می شود:

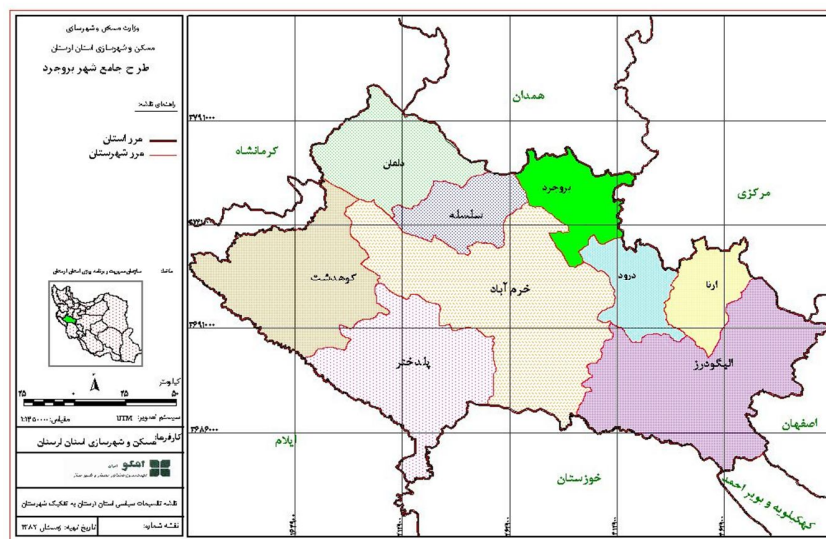
جدول ۳: اثرات مثبت و منفی فرهنگی - اجتماعی گردشگری

ردیف	عوامل مؤثر	اثرات مثبت	اثرات منفی
۱	استفاده از فرهنگ به عنوان یک عامل جذب	افزایش حمایت از فرهنگ سنتی - معرفی هویت قومی و بومی - احیای هنرهای سنتی و رسوم - احیای زبان و ادبیات بومی	تغییر هنرهای سنتی در جهت سلیقه گردشگران - نفوذ به حریم محدوده های سنتی - ایجاد ازدحام در مکان های سنتی - تجاری شدن محصولات فرهنگی
۲	تماس مستقیم بین گردشگران و مردم بومی	کاهش نموده های منفی رفتاری افزایش فرصت های اجتماعی	تقویت نموده های منفی رفتاری - شیوع بیماری های جدید - افزایش ازدحام و تراکم جمعیت
۳	تغییر در مشاغل اقتصادی و نقش های اجتماعی	پیدایش مشاغل جدید اقتصادی کاهش نابرابری های اجتماعی	افزایش تعارض اجتماعی - افزایش نابرابری اجتماعی - از بین رفتن زبان و لهجه محلی
۴	توسعه تشکیلات گردشگری	افزایش امکانات تفریحی - افزایش امکانات دسترسی	محدود شدن دسترسی مردم محلی - رشد دیوان سالاری
۵	افزایش جمعیت ناشی از توسعه گردشگری	ایجاد تسهیلات جدید رفاهی - بالا رفتن کیفیت زندگی	افزایش شلوغی و اختلاط جمعیت - افزایش جرم و تبهکاری

محدوده و قلمرو پژوهش

بروجرد یکی از شهرهای مهم استان لرستان با پیشینه‌ی کهن و دارای بافت تاریخی با وسعت قریب ۲۸۰ هکتار دارای ارزش‌های فوق‌العاده معماری و شهرسازی است. این شهر دارای موقعیتی جلگه‌ای و از نوع پایکوهی می‌باشد و در ۴۸ درجه و ۴۵ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۵۴ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. جمعیت آن بالغ بر ۳۲۳۸۲۶ نفرو مساحت آن نیز ۲۱۷۰۱/۴۶ کیلومتر مربع می‌باشد. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۶۷۵ متر است و درجه حرارت آن ۳۸ درجه در تابستان و تا ۲۰ درجه زیر صفر در زمستان تغییر می‌کند.

این شهر در ناحیه‌ی ای کوهستانی در جوار سلسله جبال کوه‌های مرتفع زاگرس در غرب و پیشکوه‌های داخلی زاگرس در شرق واقع شده است که معروف‌ترین قله آن «گرین» به ارتفاع ۳۶۲۷ متر و سفیدکوه بیش از ۴۰۰۰ متر ارتفاع دارد و پست‌ترین ناحیه در دشت سیلاخور با ارتفاع تقریبی ۱۵۰۰ متری می‌باشد. بروجرد بر سر راه تهران، خوزستان قرار دارد و دارای موقعیتی ممتاز به لحاظ ارتباطی است و راه کرمانشاه، اصفهان نیز از بروجرد می‌گذرد.

شکل ۲: نقشه موقعیت شهرستان بروجرد در استان لرستان (مأخذ: طرح جامع بروجرد- مهندسین مشاور مادمهر ۱۳۹۰)

فصلنامه علمی پژوهشی راهبردی مدیریت گردشگری، دوره ۱۱، شماره ۴، بهار ۱۳۹۸

فضاهای طبیعی، تاریخی و مذهبی این شهر حکایت از زندگی دیرینه انسان‌ها در این منطقه دارد و پارینه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار غنی بروجرد در همه عرصه‌ها در کتب و اسناد موجود به خوبی نمایان است. بافت قدیمی و معماری شهر بروجرد با توجه به فرهنگ و شرایط اجتماعی خاص آن در گذشته به شکلی بوده است که از هسته‌های معماری کوچک با سازه‌های آجری و خشتی مشتمل بر مساجد، بازار، خانه‌های قدیمی، حمام، آب‌انبار، یخچال و... که با پیوستن چند هسته گذر و از چند گذر محله تشکیل شده است و کلاً چهار محله از روزگار گذشته در این شهر وجود داشته که عبارتند از محله‌های «دودانگه»، «صوفیان»، «یخچال» و «رازان» که هر محله برای خود بازار، بازارچه، گرمابه و قبرستان و... مخصوص داشته است.

وجود قابلیت‌ها و جاذبه‌های بناهای فوق‌العاده ارزشمند و شاخص نظیر سراب ونایی، سراب کرتول، مسجد امام (ره)، «سلطانیه»، مسجد جامع، مسجد قلعه، تکیه موثقی، مقبره حاج محمد ابراهیم، خانه افتخارالاسلام، پل قلعه حاتم، موزه اسناد مشروطیت بروجرد، «خانه افتخارالاسلام نبوی طباطبایی»، «خانه فرهنگ بروجرد»، «خانه طباطبایی»، امامزاده جعفر (ع)، امامزاده قاسم (ع)، شاهزاده ابوالحسن (ع)، آرامگاه شاه زواریون، حمام سید، حمام امام جمعه، حمام یخچال، خانه مصری، خانه بیرجندی، مساجد سید بحر العلوم، حاج اسحاق، امام رضا (ع)، امیر المؤمنین (ع)، قلعه، رنگینه، مدرسه نوربخش، مدرسه حجتیه، دبیرستان امام و... موجب گردیده تا این شهر در میان سایر شهرهای استان لرستان و حتی کشور درخشش ویژه‌ای برخوردار باشد و همین دلیل به لحاظ داشتن منابع‌های جاذبه‌گردشگری فراوان با رفع چالش‌ها و موانع گردشگری این شهر استحقاق یک توسعه‌گردشگری را نه تنها در سطح استان لرستان بلکه کشور را نیز دارد.

نگاهی به جاذبه‌های گردشگری، گردشگاهها، تفرجگاهی طبیعی و شهری بروجرد

بروجرد یکی از شهرهای مهم استان لرستان و با پیشینه کهن و دارای بافت تاریخی با وسعت قریب ۲۸۰ هکتار با ارزش‌های فوق‌العاده معماری و شهرسازی است. بافت قدیمی و معماری شهر بروجرد با توجه به فرهنگ و شرایط اجتماعی خاص آن در گذشته به شکلی بوده است که از هسته‌های معماری کوچک

فصلنامه علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری (مطالعه موردی شهر بروجرد) شماره ۱۱، زمستان ۱۳۹۸

با سازه‌های آجری و خشتی مشتمل بر مسجد، بازار، خانه‌های قدیمی، حمام، آب انبار، یخچال و ... که بایوستن چند هسته گذر و از چند گذر محله تشکیل شده است و کلاً چهار محله از روزگار گذشته در این شهر وجود داشته که عبارتند از «محله دودانگه احتمالاً ۲/۶ از امتیازات شهری را دارا بوده و به همین علت دودانگه نامیده شده» و صوفیان، یخچال، بروا، رازان که هر محله برای خود بازار، بازارچه و قبرستان و ... مخصوص داشته است.

اکثر بافت قدیمی و معماری این شهر به استثنای تعدادی اماکن تاریخی اهم از بناهای همچون مسجد سلطانی بروجرد «مسجد شاه - مسجد امام (ره)»، امامزاده جعفر (ع)، مسجد جامع بزرگ شهر، موزه اسناد مشروطیت بروجرد «خانه افتخارالاسلام نبوی طباطبایی»، خانه فرهنگ بروجرد «خانه طباطبایی»، آرامگاه شاه زواریون بروجرد، مساجد سید بحر العلوم، حاج اسحاق، امام رضا (ع)، امیرالمؤمنین (ع)، قلعه، رنگینه، تکیه موثقی، پل قلعه حاتم پل چالانچولان، قلعه رومیان بروجرد و ... ما بقی از بین رفته است.

شهرستان بروجرد به لحاظ برخورداری از مواهب الهی و جاذبه‌های تفریحی، تاریخی و مذهبی هر ساله در تمام فصول سال به ویژه فصل بهار و تابستان پذیرای میهمانان و گردشگران فراوان از سراسر کشور می‌باشد. اکثر شهروندان و گردشگران بروجردی در این فصول تعطیلات اوقات فراغت خود را در دامان طبیعت سپری می‌کنند. کمتر گردشگری و یا مسافری وجود دارد که به بروجرد سفر کنند ولی عطر گل‌های بهاری، صدای دلنشین چشمه‌های جوشان، چهچهه‌ی پرندگان و سایه خنک درختان طبیعت این شهرستان را احساس نکرده باشند.

اغلب شبکه‌ی راه‌ها و جاده‌های اصلی و فرعی شهرستان بروجرد به روستاهای خوش آب و هوا ختم می‌شود که زیبایی‌های آن در تمامی فصول سال چشم‌هر بیننده‌ای را به خود خیره می‌کند. جاده‌های روستایی این شهر بویژه روستاهای غرب و شمال منطقه از جمله روستای ونایی، توده زن، روستای کفشگران، شیخ میری سادات، قشلاق، چنارستان، نظام آباد، گوشه محسن بن علی (ع) و روستای دهرکان با بقعه متبرکه‌ی امامزاده ابراهیم (ع) آن، دشت زیبای سیلابخور و ... از مناظر بسیار زیبا و دیدنی برخوردار است.

فصلنامه علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری، دوره ۱۱، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۸

مسافران و گردشگرانی که از بروجرد به دیگر نقاط کشور مسافرت می‌کنند بویژه مسافران سمت جنوب بدون شک توقیفی کوتاه در مناظر بکر و تفرجگاههای ییلاقی و باغ‌های زیبای این شهرستان خواهند داشت و با رفتن به دامان طبیعت دل‌انگیز این منطقه خاطرات خوش و به یاد ماندنی برای خود به جا خواهند گذاشت.

برای بهره‌مندی از طبیعت زیبای آن بیشتر در بوستان‌ها، فضاهای سبز و پارک‌ها اتراق می‌کنند. به طوری که بلوار بهشت، بوستان شهید بهشتی و... این شهر مملو از گردشگران تابستانی و شهروندان بروجردی است. مجموعه تفریحی باغ فدک، مجموعه تفریحی تپه چغا «تپه شهدا»، پارک بانوان بروجرد، گردشگاه گل دشت، تالاب بیشه دالان، تفرجگاه عابر پیاده تختی، میدان امام خمینی (ره)، میدان آیت الله بروجردی، میدان تختی، میدان امام حسین (ع)، میدان نواب، میدان زایران کربلا، پارک صامتیه، قله‌ها، بیشه‌ها، گوشه محسن بن علی (ع)، تاک درخت، چنارستان، بیشه دالان، قتل مرتفع رشته کوه زاگرس نظیر گرین، شاه نشین، سه کوزان، ولاش، رودهای پرخروش گلرود، سراب سفید، کپرگه، سراب آبسرد، تفرجگاه جاده یادگاران امام (ره) «جاده دانشگاه» و... از عمده‌ترین جاذبه‌های گردشگری و تفریحی شهرستان بروجرد است که ساعت‌ها و روزها میزبان گردشگران برون‌شهری و درون‌شهری جهت گذران اوقات فراغت آن‌ها می‌باشد.

بروجرد مجموعه‌ای از اکوتوریسم، تنوع آب‌وهوایی، گیاهی و جانوری است و برای طبیعت‌گردان نیز یک مقصد رویایی محسوب می‌شود. دامنه‌های پرگیاه زاگرس، دشت وسیع سیلاخورسلفی و علیا، روستاهای سرسبز منطقه، طبیعت زیبا و با مصفایش توانمندی آن را دارد که گردشگران داخلی و خارجی را به خود جلب و جذب نماید. وجود جاده‌های روستایی این شهر بویژه روستاهای غرب و شمال شهر از مناظر و چشم‌اندازهای بسیار زیبای برخوردار است که در تمامی فصول سال خاطرات به یاد ماندنی را در ذهن گردشگران و شهروندان به جا می‌گذارد. پوشش گیاهی و حیات وحش جانوری نظیر کل، قوچ، میش، گوزن، گرگ، خرس قهوه‌ای، کفتار، سیاه‌گوش، انواع خزندگان و پرندگان شکاری مانند هما و عقاب طلایی نیز از گونه‌های جانوری منطقه می‌باشد که دیدن آنها برای هر گردشگری جذاب و رویایی است.

مجله علمی پژوهشی «تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری» شماره ۱۱، زمستان ۱۳۹۸

بروجرد در ماه محرم به ویژه ایام تاسوعا و عاشورا نیز شور و حال خاصی دارد و عزاداری بروجرد در کشور منحصر به خود می باشد که برای گردشگران جذب و دیدنی است. امکانات اقامتی بروجرد شامل هتل چهارستاره زاگرس، چند هتل دو ستاره، تالار الغدير، تالارها، ویلاهای گلدشت، میهمان پذیرحیدر بابا، هتل استقلال، خانه معلم، سفره خانه های سنتی، چهل ستون، میهمانخانه ها و... است. رستوران های سطح شهر بروجرد عمدتاً غذای با کیفیت و امکانات بهداشتی مناسبی دارند و کباب بروجرد همراه با دوغ و لبنیات محلی و بستنی آن در فصل بهار و تابستان بسیار دلچسب و مثال زدنی است.

صنایع و سوغات بروجرد جاذبه های توریسمی دارد و قابل توجه و دیدن است که شامل انواع مواد غذایی، شیرینی ها، لبنیات و صنایع دستی نظیر ورشو، جاجیم، گلیم، فرش، گیوه، ظروف مسی و... می باشد. بافت معماری قدیم این شهر که در حدود نیمی از مساحت آن را تشکیل می دهد از جاذبه های شهری برای گردشگران است که متأسفانه بر اثر زلزله فروردین ۱۳۸۵ ه.ش سال بخش های زیادی از آثار باستانی این شهر تخریب می شود و به جای آن محلات قدیمی با چشم اندازهای زیبا ساختمان های مدرن امروزی ساخته می شود. بنابراین سابقه تاریخی، فرهنگی، وضعیت مناسب اقلیمی، آب و هوای مطبوع، مردم سرزنده و خوش مشرب و طبیعت منحصر به فرد منطقه زمینه را برای تبدیل این شهر به یک قطب گردشگری و رشد و توسعه بخش های مختلف گردشگری فراهم کرده است.

مهم ترین چالش ها، تنگناها، مشکلات و محدودیت های بنیادی گردشگری بروجرد

مهم ترین چالش ها، تنگناها، مشکلات و محدودیت های بنیادی در امر گردشگری بروجرد مشکلات و تنگناهای توسعه توریسم منطقه تنها ناشی از نارسایی های موجود در میراث فرهنگی و گردشگری نیست بلکه به شکل دیگر نیز ارگان ها و نهادها و ادارات در آن سهیم می باشند که در زیر به بخشی از آن ها اشاره می شود.

۱. ضعف شبکه های ارتباطی و حمل و نقل به ویژه عدم فرودگاه و راه آهن برای بهبود گردشگری منطقه.

مجله علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی شهری، بهار ۱۳۹۸، شماره ۱۱، صفحه ۱۳۹-۱۴۸

- ۲- تسامح و تساهل در اجرای طرح‌های ملی و محلی گردشگری از بزرگ‌ترین چالش‌های توسعه گردشگری بروجرد است.
- ۳- عدم انگیزه و سرمایه‌گذاری دولتی و شرکت‌های خصوصی برای توسعه و گسترش گردشگری منطقه.
- ۴- عدم تخصص متولیان و دست‌اندرکاران گردشگری برای توسعه صنعت توریسم.
- ۵- عدم تعامل و همکاری بین ادارات، نهادهای دولتی شهرستان با اداره میراث فرهنگی و گردشگری برای بهبود صنعت گردشگری.
- ۶- عدم نیروهای آموزش‌دیده به منظور توسعه گردشگری و معرفی گنجینه‌های تاریخی، طبیعی، مذهبی و هنری منطقه.
- ۷- عدم بودجه و هزینه‌های کافی اداره میراث فرهنگی و گردشگری بروجرد برای خرید اماکن و بناهای تاریخی به شیوه سبک معماری قدیم.
- ۸- کمبود تأسیسات، امکانات رفاهی، اقامتی، خدماتی به ویژه مسافرخانه‌های مناسب و مجهز از عوامل بازدارنده توسعه گردشگری منطقه.
- ۹- بالا بودن و افزایش هزینه‌های هتل چهارستاره، استقلال و محدود بودن مهمانسراها در شهرستان و مشکل آفرین برای شهروندان.
- ۱۰- عدم تلاش در شناساندن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های گردشگری منطقه اعم از طبیعی، تاریخی، مذهبی، فرهنگی و...
- ۱۱- عدم حمایت و تمکین هنرمندان و کارگاه‌های صنایع دستی بروجرد.
- ۱۲- عدم خدمات تبلیغاتی نظیر درج آگهی، نشریات، بروشور، فیلم، اسلاید و... برای معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه.
- ۱۳- ضعف زیرساخت‌ها، کمبود سرویس‌های بهداشتی، اقامتی، آب آشامیدنی در جوار جاذبه طبیعی، تاریخی، تفریحی، فضای سبز منطقه.
- ۱۴- فقدان فرهنگ سرا و بنیاد مردم‌شناسی بروجرد.

- ۱۵- کمبود بودجه و اعتبار تخصیصی جهت ساخت و ساز فرهنگ سرا، کتابخانه و امکانات و تجهیزات لازم.
- ۱۶- نارسایی و ناهماهنگی در قانون ها و تشکیلات اجرایی توسعه گردشگری.
- ۱۷- ناهماهنگی میان نهادهای شهری زیست محیطی ایرانگردی و میراث فرهنگی.
- ۱۸- فاقد رویکردی جامع و هماهنگ در توسعه گردشگری محلی و بین المللی.
- ۱۹- کمبود امکانات مالی برای توسعه و تجهیز تأسیسات اماکن تاریخی، طبیعی، فرهنگی و...
- ۲۰- کمبود منابع مالی، نبود برنامه ریزی مدون، عدم و نظارت دقیق مسوولین، تکراری و جذاب نبودن برنامه های فراغتی و عدم تأمین زیر ساخت ها و تسهیلات گردشگری.
- ۲۱- عدم مشارکت جدی مردم، مؤسسات دولتی و مؤسسات غیردولتی در زمینه ی گردشگری.
- ۲۲- کمبود امکانات و تجهیزات فراغتی در بخش های فرهنگی، هنری ورزشی عقیدتی، مهارت آموزشی و تفریحی.

مصاحبه میدانی مشکلات و موانع گردشگری بروجرد

طی تحقیقاتی میدانی و مصاحبه ی که توسط نگارنده این پژوهش پیرامون موانع و چالش های گردشگری بروجرد بعمل آمد عمده ترین موانع و مشکلاتی را که مصاحبه شوندگان بیان کرده اند کمبود و عدم امکانات فضاها، ورزشی، تفریحی و رفاهی، نظیر فقدان شهربازی، باشگاه تیراندازی، فرهنگ سرا و عدم تسهیلات و تجهیزات خدمات گردشگری به ویژه در مکان های دارای جاذبه های گردشگری می باشد. تعداد ۷۱ نفر به میزان ۷۴/۷۳٪ از مصاحبه شوندگان مشکلات را کمبود مراکز فرهنگی، تفریحی، رفاهی، ورزشی و هنری می دانند و تعداد ۵۶ نفر مصاحبه شونده یعنی به میزان ۵۸/۹۴٪ برای گذران اوقات فراغت افزایش و بالابودن هزینه تفریحات را مطرح کرده اند و مشکلات و موانع بعدی به ترتیب در مراحل بعدی قراردادند. جدول شماره (۴)

فصلنامه پژوهش‌های علمی و تخصصی «مطالعات فرهنگی» شماره ۱۳۸

جدول ۴: توزیع فراوانی مصاحبه شوندگان بر حسب مشکلات گردشگری بروجرد

ردیف	مشکلات و موانع نحوه ی گردشگری	تعداد	درصد
۱	کمبود مراکز ورزشی، تفریحی، هنری	۷۱	۷۴/۷۲
۲	موانع و محدودیت های گوناگون (عدم مرمت ابنیه های تاریخی، فرهنگی)	۳۹	۴۱/۰۵
۳	بالا بودن هزینه تفریحات	۵۶	۵۸/۹۴
۴	عدم تقسیم امکانات رفاهی و تفریحی در سطح شهر	۲۵	۲۶/۳۱

مآخذ: تحقیقات میدانی نگارنده فروردین سال ۱۳۹۸

همچنین براساس مصاحبه و مطالعات موردی بر روی شهر بروجرد نگارنده با موانع و چالش های زیر در مورد عدم توسعه گردشگری بروجرد مواجه شد که به برخی از آن ها اشاره می شود:

۱. فضاهای سبز، پارک ها، باغ ها و بیشه زارها با چشم اندازهای تماشای از عمده ترین مکان های تفریحی گردشگران و شهروندان بروجردی محسوب می شود. طبق مطالعات انجام گرفته بر روی تعدادی از پارک ها، فضاهای طبیعی و مصنوعی این شهرستان نظیر باغ قدیمی سعدی، پارک ملی صامتیه، جنگل شهید بهشتی، پارک های ارغون، گل ها، نسترن و... این فضاهای تفریحی که اکثراً نیز در حاشیه شهر قرار دارند از امکانات تفریحی، رفاهی، خدماتی، اقامتی، امنیتی، وسایل و تجهیزات لازم در سطح بسیار پایین قرار دارند و سلسله مراتب و ملزومات مورد نیاز برای هر کدام بطور استاندارد رعایت نشده است.

۲. تفرجگاههای و گردشگری یکی از منابع مهم فعالیت های گذران اوقات فراغت مردم شهرستان بروجرد و گردشگران درونی و برونی می باشد که شامل منطقه گلدشت، نظام آباد، چغا، فیال، خیابان های بهار، شهدا، تختی، آیت اله کاشانی، پاساژهای نیلوفر، گل شهر، آینه، مروارید، قدس، هنرور، میدان نواب صفوی، میدان زایران کربلا، میدان امام حسین (ع)، میدان امام خمینی (ره)، آیت اله بروجردی، بلوار بهشت، بلوار شهید بهشتی و... می باشد که عموم شهروندان و گردشگران در ایام مختلف هفته قسمت اعظمی از فعالیت های گردشگری خود را در اینگونه تفرجگاهها سپری می کنند ولی تاکنون در جهت گسترش و توسعه امکانات و تجهیزات این امکان تفریحی و گردشگری اقدامات چشم گیر و جذابی صورت نگرفته است. توصیه می شود مسوولین شهر به ویژه شهرداری که بعنوان مدیریت شهری می باشد

مجله علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری، شماره ۱۱، زمستان ۱۳۹۸

در حد عالی و مطلوب زمینه‌های توسعه گردشگری لازم را با امکانات تفریحی و رفاهی مناسب برای شهروندان و گردشگران مهیا نمایند.

راهکارها، راهبردها و پیشنهادات برای توسعه گردشگری بروجرد

بروجرد شهری است باستانی که از روزگاران بسیار قدیم به خاطر طبیعت سحرانگیز، روح انگیز و آب و هوای دل‌نشین و لطیفش در میان شهرهای کشورمان زبان زد عام و خاص است. ولی متأسفانه در دهه‌های اخیر این شهرستان از رشد و توسعه مناسبی برخوردار نبوده است. روزگاری که این شهر مهد تمدن‌های بزرگ بوده و در کتب و اسناد معتبر نام آن بارها بیان شده است ولی امروزه جایگاه رفیع و ارزشمند گذشته‌ی خود را به لحاظ توسعه نیافتگی طبیعی، فرهنگی و اقتصادی از دست داده است. در ۲۰ سال اخیر مردم این شهر شاهد تخریب بی‌رویه اکوتوریسم، فضاهای سبز و محیط زیست و ابنیه‌های تاریخی بروجرد می‌باشند به گونه‌ای که امروزه دیگر بکار بردن القابی چون دارالسرور، دارالشوکه، شهر سبز و... دلخوشی و اصطلاحی بیش نیست.

بروجرد علاوه بر پارینه‌های منابع تاریخی از قدیم الایام شهری بوده که از هر طرف به باغ‌ها، سبزه‌زارها، بیشه‌زارهای انبوه توأم با درختان سر به فلک کشیده محصور بوده است. بسیاری از شاهان و فرمانروایان ادوار مختلف در بروجرد دارای باغ‌های بزرگ با تکایا و میوه‌های فراوان بوده‌اند و محل تفریحگاه تابستانی و استراحت آنان به حساب می‌آمده است. بنابراین بروجرد با توجه به مطالب یاد شده و جاذبه‌های منحصر به فردش هنوز هم به لحاظ اقلیم، طبیعت و بناهای قدیمی زیبایش می‌تواند به خویشتن خویش برگردد که در این مقاله برای برطرف کردن چالش‌های پیش روی گردشگری این شهر راهکارها و راهبردهای زیر به نظر می‌رسد:

۱. مکان‌یابی و امکان‌سنجی برای احداث انواع ایستگاههای ورزشی، استخرهای شنا، پیست‌های اسکیت، اسکی، اسب‌دوانی، دوچرخه‌سواری، تیراندازی، کایت‌سواری، پاراگلایدر، شکار، گلف در مجاورت فضاهای سبز و پارک‌ها به ویژه پارک شهید بهشتی، باغ فدک، پارک مادر و همچنین تأسیسات و تجهیزات سالن‌های کنسرت، سینماها، تئاترها، کتابخانه‌ها، فرهنگسراها، موزه‌ها، رستوران‌ها و ایستگاههای

اقامتی، اصلاح و بهسازی شبکه راههای ارتباطی، بهبود توسعه فعالیت های فرهنگی، هنری و... با توجه به شرایط سنی و جنسی شهروندان و گردشگران ایجاد شود.

۲. امکان سنجی و مکان یابی برای احداث یک مجتمع تفریحی و ورزشی در منطقه با مصفای ونایی با امکانات گردشگری جذاب و احداث یک هتل گردشگری با امکانات ویژه در منطقه دهکده ییلاقی و احداث باغ وحش با امکانات رفاهی، تفریحی در منطقه گل دشت توصیه می شود.

۳. ساماندهی و طراحی دره ها، آبشارها، بیشه ها، رودخانه ها نظیر منطقه ونایی، سراب کرتول، سد گلرود و تبدیل بناهای با ارزش قدیمی به مراکز فرهنگی و هنری توصیه می شود.

۴. امکان سنجی و مکان یابی برای احداث یک شهر بازی بسیار بزرگ در بالاترین ارتفاع شهر با امکانات و تجهیزات وسایل مناسب و پیشرفته و راه اندازی تله کابین برفراز تپه چغا تا در امتداد پل قدیمی قلعه حاتم توصیه می شود.

۵. مناظر و چشم اندازهای طبیعی، تاریخی، مذهبی و فرهنگی در شهر برای توسعه و گسترش گردشگری باید سرلوحه کار قرار گیرد و ارتقای تنوع طبیعی، تاریخی، مذهبی، اجتماعی و فرهنگی برای توسعه گردشگری و فراهم آوردن فرصت های تعطیلاتی و گذران اوقات فراغت برای شهروندان و گردشگران ضرورت دارد.

۶. توسعه و گسترش دهکده ییلاقی منطقه ونایی، روستاهای شیخ میری سادات، توده زن، فیال و... با توجه به طبیعت، مناظر و چشم اندازهای بدیع و زیبای مناطق توصیه می شود.

۷. مکان یابی و امکان سنجی برای احداث و ایجاد گذرگاه هنرمندان شهر برای جذب گردشگر در یکی از تفرجگاههای شهری توصیه می شود.

۸. احیا و گسترش صنایع دستی بروجرد نظیرقالی بافی، گلیم بافی، حصیربافی، چلنگری، چاقوسازی، چیت بافی و... به فراموش سپرده مجدداً مد نظر قرار گیرد و همچنین احیا و گسترش آثار و ابنیه ها زیبای باستانی، تپه ها و فضاهای درونی، احیای اکوسیستم تاریخی جایگاه حیات وحش پرندگان در دشت حاصلخیز سیلاخور و منطقه سرسبز و دیدنی ونایی توصیه می شود.

۹. توسعه و گسترش پل قدیمی ۱۴ طاقی قلعه حاتم با امکانات رفاهی و تفریحی به لحاظ داشتن چشم اندازهای طبیعی بعنوان یکی از کانون های جلب گردشگران و شهروندان توصیه می شود.
۱۰. توسعه اطراف امامزاده جعفر(ع) و احداث پارک و فضای سبز بزرگ با امکانات اقامتی، رفاهی، تفریحی، خدماتی، زائرسرا، پارکینگ و... به عنوان یکی از کانون های جلب گردشگری مذهبی توصیه می شود.
۱۱. احداث موزه حیات وحش در مرکز شهرو یا در یکی از تفرجگاههای طبیعی منطقه توسعه پارک ها و فضاهای سبز شهری در تمام نقاط مختلف شهر با امکانات ویژه رفاهی و تفریحی مناسب توصیه می شود.
۱۲. احداث پارک وسیع فرهنگی و استراحتگاهی با سالن های تئاتر، نمایش کنسرت، کتابخانه، انجمن های ادبی و انتقادی و امکانات تفریحی مناسب برای سنین مختلف و متناسب با سلیقه های گوناگون توصیه می شود.
۱۳. گسترش و توسعه پارک مصنوعی جنگلی شهید بهشتی با امکانات و تجهیزات اقامتی، رفاهی، تفریحی و خدماتی ویژه و احداث پارک کوهستانی با امکانات ویژه گردشگری در دامنه رشته کوه های زاگرس در منطقه ونایی توصیه می شود.
۱۴. ایجاد میدین بزرگ با چشم اندازهای زیبا، آب نما، فواره، تندیس و سنبلی از شخصیت های محلی منطقه و ایجاد و احداث مراکز آفرینش های هنری، فرهنگی، ورزشی و مذهبی توصیه می شود.
۱۵. تجهیز و تأمین امکانات رفاهی مناسب برای تفرجگاهها، مجموعه های تفریحی، ورزشی، مراکز عمومی نظیر مبلمان شهری، پارک ها، پارک جنگلی، بوستان ها، کتابخانه ها، ورزشگاهها و...
۱۶. تلاش و کوشش در زمینه کاهش سطح هزینه های امکانات تفریحی، رفاهی، اقامتی و خدماتی اماکن دولتی و خصوصی و محدودیت های فعالیت ها و مکان های فراغتی برای گردشگران و شهروندان از میان برداشته شود.
۱۷. نواحی شمالی و جنوبی روستاهای منطقه سیلاخور سفلی و علیا به لحاظ پتانسیل های ویژه در زمینه صنایع دستی و هنری نظیر فرش، پرورش انواع درختان میوه، تاکستان های انگور و تنقلات خشکباری دارای ظرفیت ها و قابلیت های توسعه گردشگری در منطقه می باشد.

۱۸. کاربردهای زیبا و تماشای در پارک‌ها و میادین شهر طرح‌های نظیر تندیس‌های شخصیت‌های ملی، حماسی، فرهنگی و مفاخر شهرستان بروجرد، منظره‌های زیبا از نورپردازی در شب در پارک‌ها و میادین شهر، طرح و نمای فواره همراه با چراغ‌های رنگین، چشم‌اندازهای زیبا از آشیانه پرندگان، تندیس حیوانات و اساطیری بعنوان فواره در آب‌نماها، طرح تزینی گل‌کاری به شکل مختلف و آب‌نمای پله‌ای، استخر، آب‌نمای زیبا با فواره توصیه می‌شود.

۱۹. احداث و ایجاد مراکز گردشگری توریسم درمانی، توریسم تابستانی، توریسم زمستانی، توریسم ورزشی، توریسم روستایی به لحاظ عوامل مساعد شرایط آب و هوایی متنوع چهار فصل منطقه نظیر دهکده بیلاقی ونایی، دشت وسیع سیلاب‌خور، سراب کرتول، دهکده شیخ میری سادات، روستای فیال، دهکده‌ی چنارستان، بیشه‌زارهای تک‌درخت، درختان و مزارع مجاورت پل قدیمی و تاریخی قلعه حاتم، آب‌گرم معدنی تنگه‌ی ونایی گیاهان خوراکی و دارویی منطقه گلدشت و... با توجه به حیاط وحش، کوه‌ها و کوهسارها سراب‌ها، یخچال‌ها، دره‌ها، رودها، چشمه‌سارها و چشم‌اندازهای زیبا و تماشای و ظرفیت‌ها و قابلیت‌های بکر منطقه مورد مطالعه پیشنهاد می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه هویت کمی و کیفی گردشگری از ضروریات و اختصاصات شرایط عصر جهان کنونی می‌باشد و در حال حاضر عامل توسعه گردشگری آن هم به شیوه‌ی فرم و محتوی پایدار در میان ملل مختلف جهان بعنوان یک دغدغه فکری توسعه یافتگی و مشکل فردی و اجتماعی در جامعه قلمداد می‌شود که در این راستا دست‌اندرکاران و مدیران شهری می‌توانند با تهیه و تنظیم برنامه ریزی‌های جامع و صحیح و بازرگاری در چارچوب و اسکلت توسعه گردشگری تلاش‌های وافری با رویکرد فراهم کردن امکانات رفاهی و خدماتی گردشگری برای شهروندان به ویژه نسل جوان به منظور جلوگیری از نابهنجاری‌ها، خلاف‌کاری‌ها و بزهکاری‌ها با توجیه و بازدهی اقتصادی و اجتماعی به عمل آورند. در جهان کنونی اگر برای توسعه جهانگردی و گردشگری شهری درست برنامه ریزی نشود قطعاً باعث نابسامانی‌ها

فصلنامه علمی پژوهشی تبیین چالش‌ها و راهکارها در گردشگری (مطالعه موردی شهر بروجرد) شماره ۱۱، زمستان ۱۳۹۸

اقتصادی و ناهنجاری های اجتماعی در سطح جامعه خواهد شد و نه تنها موجب رشد و تعالی انسان و محیط نخواهد شد بلکه موجب تشنت در اندیشه و جغرافیای رفتاری جمع زیادی از شهروندان و همچنین خسارت و معضلات جبران ناپذیری را با خود به همراه خواهد داشت.

بنابراین براساس پژوهش های که از منطقه بروجرد بوجود آمد این شهرستان به لحاظ اکوتوریسم بسیار زیبا با جاذبه های طبیعی بکر نظیر بیشه زارها، کشتزارها، باغ ها، مراتع، تالاب بیشه دالان، غارها، سراب ها، چشمه سارها، کوهها، درختان فراوان، پارک جنگلی، درختان میوه، گیاهان دارویی و خوراکی منطقه برای توریسم درمانی، حیات وحش، دیواره های طبیعی برای صعود کوهنوردان و صخره نوردی، وجود رودها برای ماهیگیری و قایق سواری، کوهستان های مملو از برف برای اسکی و ورزش های زمستانی (توریسم ورزشی) علاوه بر گردشگری طبیعت جاذبه های تاریخی، هنری، فرهنگی، اماکن باستانی و مذهبی، خانه فرهنگ، موزه هنرها و صنایع دستی به ویژه ورشو سازی، آداب و رسوم غنی شهرستان اعم از شهری و روستایی، آب انبارها، مساجد قدیمی، بناهای تاریخی مسجد جامع، امام خمینی (ره) مدرسه حجتیه، تالارها، مهمانسراها، هتل چهارستاره، زاگرس و... همگی حاکی از این است که بروجرد با داشتن این همه پتانسیل های غنی و ایده آل قابلیت و توانمندی این را دارد که با برنامه ریزی های مدون و صحیح از جمله توسعه شبکه ی راه ها و حمل و نقل، زیرساختارها، توسعه پل قلعه حاتم، امامزاده جعفر (ع) و... از سوی مسوولین و دست اندرکاران صنعت توریسم به یک قطب گردشگری در آینده در آورده شود.

منابع

- ابن هشام حمیری، عبدالملک، «سیره النبی (ص)»، بی‌جا، مصر، مکتبه ی محمد بن علی صبیح، و اولاده، ۱۳۸۳ق.
- الوانی، سید مهدی، پیروزیخت، معصومه، «فرایند مدیریت جهانگردی»، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- الهی قمشه ای، محی الدین مهدی «قرآن کریم»، قم، چاپ دوم، ۱۳۷۶.
- ایدینگتن، جی.ام «اکوتوریسم»، مترجم اسماعیل کهرم، تهران، انتشارات سازمان محیط زیست، ۱۳۷۴.
- تولایی، دکتر سیمین «مروری بر صنعت گردشگری»، تهران، انتشارات دانشگاه تربیت معلم، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- تقوایی، مسعود و محمود اکبری، «مقدم‌های بر برنامه ریزی و مدیریت گردشگری شهری»، اصفهان، ۱۳۸۸.
- تیرل وال، ا.پ، «رشد و توسعه»، ترجمه دکتر منوچهر فرهنگ، دکتر فرشید مجاور حسینی، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۸.
- حسین زاده دلیر، دکتر کریم، «برنامه ریزی ناحیه»، تهران، انتشارات سمت وزارت ارشاد، چاپ سوم، ۱۳۸۳.
- دروئو، ماکس، «جغرافیای انسانی»، ترجمه سیروس سهامی، تهران، انتشارات رایزن، ۱۳۷۱.
- دیبايي، پرویز، «شناخت جهانگردی»، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۱.
- رضوانی، دکتر علی اصغر، «جغرافیا و صنعت توریسم»، تهران، انتشارات پیام نور، چاپ ششم، اردیبهشت ۱۳۸۵.
- رحمانی، خلیل، «ارزیابی عملکرد اماکن مذهبی در توسعه روستایی»، پایان نامه ی دوره کارشناسی، ۱۳۸۹.
- زاهدی، شمس السادات، «مبانی گردشگری و اکوتوریسم پایدار»، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- زیاری، دکتر کرامت، «برنامه ریزی شهرهای جدید»، تهران، انتشارات سمت سازمان مطالعه و تدوین کتب، چاپ پنجم، ۱۳۸۳.
- سعدینا، احمد، مهدی زاده، جواد، «گردشگر شهری»، تهران، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، چاپ یکم، جلد سیزدهم، ۱۳۹۱.
- صرافى مظفر، «توسعه پایدار و مسئولیت برنامه ریزان شهری»، جغرافیا، شماره ۵۹، ۱۳۸۰. ۱۳۷۵، مجله معماری و شهرسازی، شماره ۳۵.
- ضرابی، اصغر و مهری اذانی، «توسعه پایدار در جهان صنعتی و در حال توسعه»، تهران، مجله رشد آموزش.
- عمید، حسن، «فرهنگ فارسی عمید» تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ هجدهم، ۱۳۶۲.
- کاظمی، مهرداد، «مدیریت گردشگری»، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۵.
- لومسدون، لس «بازاریابی گردشگری»، مترجم محمد ابراهیم گوهریان، تهران، انتشارات پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۰.
- مرکز آمار ایران، «سرشماری نفوس و مسکن کشور استان لرستان»، ۱۳۸۵.
- مدهوشی مهرداد و نادر ناصرپور «ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در لرستان»، فصلنامه ی پژوهش‌های بازرگانی، شماره ۳۱، ۱۳۸۵.
- محلای، صلاح الدین، «درآمدی بر جهانگردی»، تهران انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۰.
- مهرافزون، محمد، «توانمند سازی جغرافیای گذران اوقات فراغت با تأکید بر بروجرد» پایان نامه دوره ی کارشناسی ارشد (M.A)، تابستان ۱۳۷۸.

موحد، علی «بررسی و تحلیل الگوی فضایی توریسم شهری در شهر اصفهان»، رساله دکترا جغرافیا و برنامه ریزی شهری، پاییز ۱۳۸۱.

همایون، محمد هادی، «جهانگردی ارتباطی میان فرهنگی»، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق، چاپ اول، ۱۳۸۴.

Cooper F. and -Based on review of the literature conducted by pearce Moscardo and Ross(1996).

shepherd.(2000)Tourism principles and practice wan hill Longman.

Butler, R. W, (2000): Ecotourism-Has it Achieved Maturity or Has the Bubble Burst,

Keynote Adress, Pacific Rim Tourism, Rotorua, Zealand.

Shaw,Gareth & Williams,M.Allan (2004), Tourism & Tourism Spaces. SAGE Publication, London & New Delh.

Gunn, Clare A. and Turgut Var (2002), "Tourism Planning, Basics, Concepts, Cases ", Fourth Edition, Routledge, New York.

Inskeep, E (1991): Tourism planning. An Integrated and Sustainable Development Approach.

Van Notrand Reinhold, New York.

Swarbrooke. J.(1999)Sustinable tourism management,CABI,publishing.